

บทที่ ๕

บทสรุป

พระพุทธรูปถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้รับการเคารพบูชามาตั้งแต่อดีตกาล กล่าวโดยเฉพาะในประเทศไทย ได้ปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีและได้สืบต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันโดยไม่ขาดสาย หากแต่หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ระบุถึงความสำคัญของพระพุทธรูปในแง่มุมต่าง ๆ ได้ปรากฏอย่างชัดเจนแล้วในสมัยสุโขทัยและอยุธยา

จากการศึกษาพระพุทธรูปในสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า พระพุทธรูปซึ่งนับเป็นปูชนียวัตถุสำคัญทางพุทธศาสนา นอกจากจะมีความสำคัญในด้านศาสนาแล้ว พระพุทธรูปยังมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมและการเมืองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ด้านการเมือง

การสร้างพระพุทธรูป การบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่ปรักหักพัง ตลอดจนกระทั่งการเชิญพระพุทธรูปสำคัญจากเมืองอื่น ๆ มารวบรวมไว้ในกรุงรัตนโกสินทร์ของพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยต่าง ๆ ในแง่หนึ่งอาจเป็นการแสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง ทำนุบำรุง หรือฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระองค์ในฐานะธรรมราชา

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง พระพุทธรูปก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้อาณาประชาราษฎร์ ตลอดจนประเทศราชที่อยู่รายล้อมศูนย์กลางของอาณาจักรซึ่ง ณ ที่นี้คือกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เห็นประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรมว่าบ้านเมืองได้รับการปรับปรุงให้มีความมั่นคงเรียบร้อยในด้านต่าง ๆ พระพุทธศาสนาได้รับการเอาใจใส่ฟื้นฟูและกลับมีความเจริญรุ่งเรืองดังที่เคยเป็นมาในอดีต

สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงพระบุญญาธิการ หรืออำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในฐานะของพระราชชาติที่เหนือพระราชชาติทั้งปวงตามคติพระเจ้าจักรพรรดิราช ที่ทรงสามารถมีพระพุทธรูปสำคัญไว้ในครอบครองได้เป็นจำนวนมาก อันจะทำให้ได้รับการยอมรับจากประชาชนในเวลาอันรวดเร็ว ดังเช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงมีระยะเวลาจำกัด ประกอบกับเป็นช่วงที่บ้านเมืองเริ่มตั้งตัวได้อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากสงครามคราวเสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงทำให้ไม่สามารถสร้างพระพุทธรูปได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงได้โปรดฯ ให้เชิญพระพุทธรูปจากหัวเมืองฝ่ายเหนือจำนวน ๑,๒๔๘ องค์ ลงมาแทนการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ หรือการเชิญพระพุทธรูปประจำราชธานีมารวมไว้ด้วยกันในกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเท่ากับเป็นการรวบรวมความศักดิ์สิทธิ์ให้

เกิดขึ้นในราชอาณาจักรของพระองค์ แสดงถึงสิทธิธรรมและอำนาจทางการปกครองที่ถูกรวมเข้ามาไว้ในที่เดียวกัน และยังแสดงถึงบุญญาบารมีที่ทรงสามารถนำพระพุทธรูปสำคัญประจำเมืองมาประดิษฐานยังกรุงรัตนโกสินทร์ได้

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอีกกรณีหนึ่งคือ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทรงสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากยิ่งกว่ารัชกาลใด ๆ โดยเฉพาะการสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช ซึ่งมีหลักฐานบางประการที่อาจตีความได้ว่า เป็นการประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า ทรงขึ้นครองราชย์อย่างถูกต้องชอบธรรมต่อจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยจะเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช ที่ทรงอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตลอดจนทรงสร้างขึ้นเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลในพระองค์เอง และจากการที่ทรงสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นจำนวนมากนี้เอง จึงได้ทำให้พระเกียรติคุณและพระบารมีขจรขยายไปทั่วทุกสารทิศเป็นที่กล่าวขวัญถึงจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าในอีกด้านหนึ่งจะได้มีหลักฐานที่บันทึกไว้ว่า ในรัชสมัยของพระองค์เมื่อคราวปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์ ได้มีการทำลายพระพุทธรูปและวัดในเวียงจันทน์ไปเป็นจำนวนมาก จนเหลือแต่เพียงวัดศรีสะเกษเท่านั้นที่ไม่ถูกทำลาย

ด้านสังคม

พระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ มีความสำคัญด้านสังคมในฐานะเป็นภาพสะท้อนสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ในแต่ละช่วงแห่งรัชสมัย ทั้งในด้านความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ความเชื่อในพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชน ตลอดจนพบว่ามีการใช้พระพุทธรูปเพื่อแก้ไขปัญหาบางประการ ดังเช่น การสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์เพื่อเปลี่ยนการขนานพระนามของพระมหากษัตริย์ และการใช้มงกุฏของพระประธานวัดนางนองเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่าเจ้าฟ้ามงกุฏทรงเป็นรัชทายาทในทัศนะของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว